

Gaál József

Hungarofuturizmus vagy hungarofóbia?

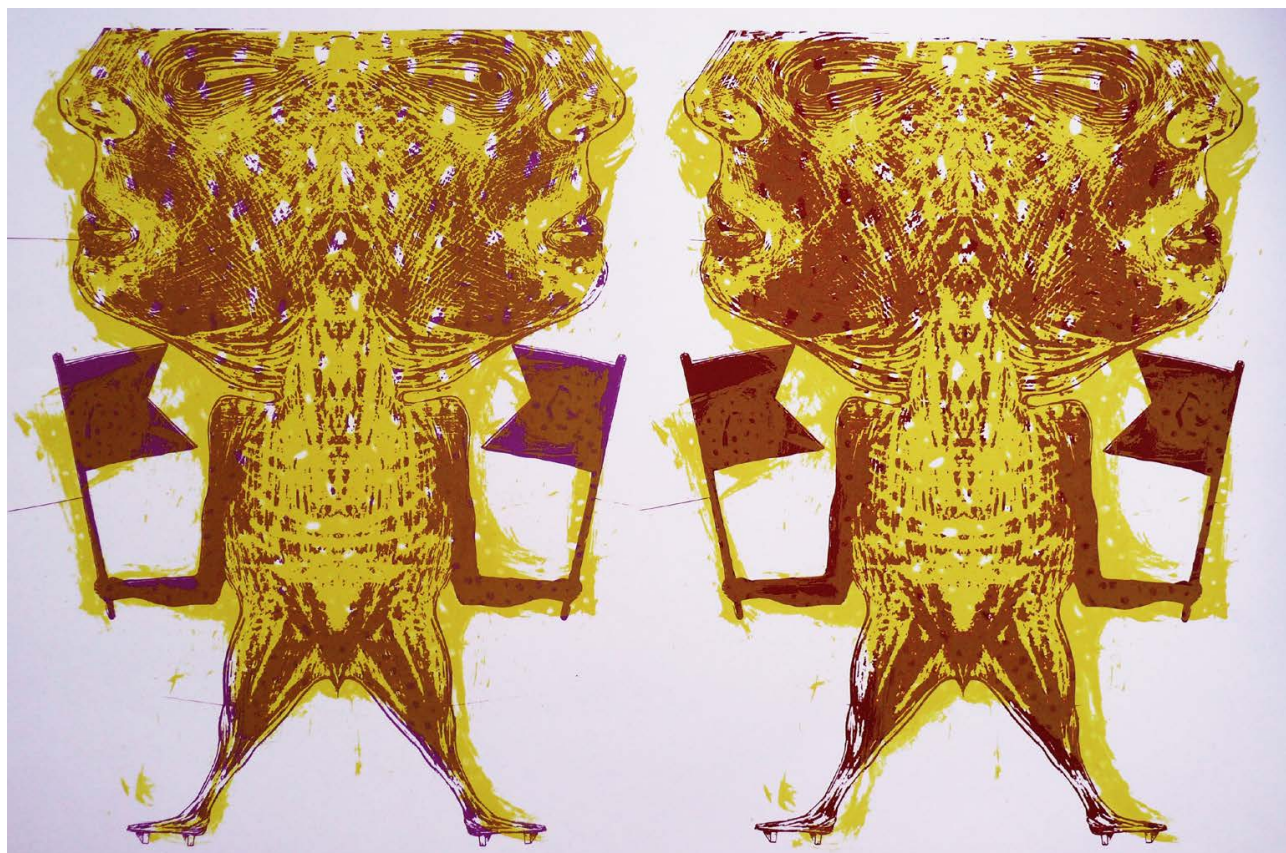
Fabula buffa

A mikor 2016-ban idehaza a hungarofuturizmus kifejezés felbukkant, a száz éve létrejött dadaizmusra emlékezve számos kiállítást, konferenciát rendeztek itthon és külföldön egyaránt. Poszt-posztmodern akadémizmus analitikus megközelítésével – a már muzealizált irányzatot túragozva – a benne rejlő politikai radikalizmus éle örökítetlenül kicsorbult: a dadaizmusra reflektáló kiállításokkal, az érdektelen művek tömegével sikerült végleg közömbösíteni a spontán módon létrejött radikális irányzatot. Mintha a hungarofuturizmus retrográd megnyilvánulása is ebbe az erőltetett vonulatba tartozna – nem tartható az egyidejűség véletlenek –, és egyfajta évfordulós mimikri-dadaista blöffként jelentkezett volna. Túlzottan analitikus, kezdeti forradalmi romantikája a posztmagyarkodó, emancipációs leckefelmondás miatt inkább fáradt melankóliává csendesült az értelmezések és ideológiai szimulakrumok egymásba torlódó halmozásával. A hungarofuturizmusnak vannak szempontjai, nézőpontjai, így pseudotudományos kritériumai szerint

rangsorolhatja a kiszemelt műveket. Rutinszerűen újra és újra megjelenik a „szökésvonalak” emlegetése, ami általában az önmagát egyre szorosabb gúzsban tehetetlené tevő elmélet látszatmetafizikai frázisa. A szökésvonal, mint egy hungarofuturista népmesében megoldást ígérő, dimenzióváltást adó fényösvény, visszarepít a magyarok bölcsőjéhez, a Szíriusz szférájába. Ezt a jövőarcheológiai futurizmust belengi valami steampunk jellegű, retrográd avantgárd romantika.

A hungarofuturizmus mint „esztétikai stratégia” „többfrontos, kulturális partizánháborúként” szétzilálja a „nacionalizmusok klausztrófób térrezsimeit”. Viszont az, hogy a „szökésvonalak” által kiszabadulva a szabad térben mi történik, már nincs tisztán felvázolva, vagyis hogy mit ad az új szféra: új fajok, új világok teremtését „posztplanetáris távlatokban”, majd a megvilágosodott úrlényként való visszatérést? A rombolási stratégiák: eltérítés, szimuláció, felforgatás, szétszerelés, fertőződés, szétzóródás, kiforgatás, szétírás, hackelés, túlazonosulás,

GAÁL József: *Kétszínűek*,
1984, szerigrafia, 60×40 cm
A művész jóvoltából →

mimikri, burjánzás – csak halmozott cifrázása a politikai dekonstrukciónak. Az állapot heterogén, átmeneti, hibrid, entrópiikus, mutáns, hiányos – valójában a hungarofuturizmus inkább a poszthumanista és antropocén kvázifilozófia csendes letargiája lett, vagy jobb esetben érzélgős melankóliája, amely elcsendesíti az erőltetve forrongó/kiforgató szittyá horrorapokalipszist. Viszont sok kitűnő művésznél, művészcsoportnál felbukkan a hungarofuturizmus címke, akik értéket létrehozó szándékkal művelik azt, amiben hisznek, de a fent említett módszereket nem használják – azok inkább az alapítók belső küzdelmét tükrözik.

A hungarofuturista elméleti egyvelegnek a magva a baloldaliság forradalmi hagyományából eredő, univerzálissá tett – kiválasztottsági tudatból táplálkozó – szolipszizmus. Ennek fő forrása a posztmarxista emancipációs mozgalom, centrumában a popularizált tradíció- és nemzetellenesség internacionalista konstrukciójával. A baloldaliságban kialakult moráloviniszta felsőbbrendűség monolitikus uralma párosul a keresztény megváltás eszmei örökségével. Marx kísértő szellemét légnemű gólemként felfújva, általában újabb és újabb elméletek egyvelegéből fazonírozott szkafanderben keltik életre az ideológiai transzmátrixok egymást szétziláló és elegyedő univerzumában. A hagyomány kiforgatása általi újat akarás lényegében a totalitárius rendszerekhez tapadó kommunista és nemzetiszocialista futurizmusnak az öröksége, ezért találó az elnevezésben a két fasisztoidnak tűnő elemből montírozott, de már egymást kiüresítő, közömbösítő kifejezés. A progresszívnek tartott politikai művészet stratégiája: populizmussal a populizmus ellen, gyógyító szándékkal, kutyaharapást szóróval. Mivel a politikai filozófia csak tétova megjegyzésekre képes a művészettel kapcsolatosan, a művészetetóriák kötelessége, hogy a ködfelhőből valami pragmatikus elméletet kreáljanak. A cél viszont egységes: a „nemzetvallások” felszámolása a legelső, mert a „képzelt közösségek” vagy „konstruált nemzetek” csak a nacionalizmus kalodái, amiből ki kell szabadítani az öntudatlan tömeget. A nemzetállam monolitikusan zárt és diktatórikus rendszerének rémképét valóságként kell vizionálni ahhoz, hogy valami igazán radikális irányzat feltámadjon. Olyan forradalmi izmust kellene létrehozni, amelynek kényszerítő ereje van, ez a szuggesztivitás, ha csak irritáció vagy ingerelgetés, akkor csupán kellemetlen. A dadaista katasztrofizmus spontaneitása és elementáris szuggesztivitása karneváli frivolitással párosult, majd a második világháború után a neodadaizmus konceptualista modorra finomította. Most a poszthumán kényszerképzet irányít, a művésznek nincs akarata, olyan, mintha csak közvetítő lenne a permanens apokalipszisben, fantazmagóriái fertőzést, áttéteket, vírustenyészeteket, hibrid elegyedéseket, burjánzó mutációkat teremtenek, önfelszámoló tortúrákban, kvázirituális öncsonkításban, múlt és jövő kereszteződésében rendez fantomszeánszot, és dédelgeti a testerodált abjekt fájdalmas, nekrofil szépségét. A hungarofuturizmus megtalálta a célját, aktivista akar lenni, megtalálta az ahhoz szükséges a filozófiai, hermeneutikai dimenziót. A poszthumanizmussal összefertőződve a politikai esztétika újabb hibridje termelődött ki, amely belépett a mesterségesen hiszterizált társadalmi, kulturális közegbe, ahol a tradicionalizmus, a hagyomány legelemibb felvetése is legjobb esetben „magyarkodás”. Szellemvadásként céltudatos intervencióval nacionalizmussá lehet alakítani mindent, ami lokálpatriotizmus, öröklött rasszizmusukat együgyűségükben nem tudják eltitkolni, nyelvjárásuk sovíniszta fordulatokkal van tele, nem képesek önmagukat az elvárt kváziprogesszív formulákba beburkolni.

Most akkor hungarizmus vagy hungarofóbia? Egyik sem, de mintha a hungarizmus és hungarofóbia totemnászából jött volna létre a Főnixturul holografikus ötvözete, a hungarofuturista ideológia-teológia kabalaállatkája, ennek a változékony mutánsmitologizmusnak az anamorfikus tükörképe. Ha fóbia, akkor csak rejtve és kidekázva, akár úgy, mint öntudatlan kriptohungarofóbia, ha a blaszfémiák rétegeibe burkolt, halottá tett nemzettest további rugdosása rögzült mániaként állandósul. Viszont lehetne hungarista is, a technobarbarizmusban való túlazonosulás lehetséges alternatíva a szélsőjobboldal számára is. A polarizálódott kulturális térben az „úrbe-tyár” korszerűsített népi náci hősként is feltámadhat, nem keltene különösebb feltűnést, egy idő után nyomtalanul eltűnne a vizuális digitalizmus alsó szintűvé vált hordalékában. A szélsőjobb és szélsőbal sematizált, de banalitásában szuggesztív jelrendszere gond nélkül kicserélődik, csak apró motívumok, piktogramok módosítása szükséges. A mesterségesen felpörgetett, hiszterizált társadalmi közegben a politikai esztétika emancipatív programja popularizálódva beleolvad a magánszférát roncsoló, primitivizált mindennapokba. Ezt akarta a diskurzuson alapuló relációsesztétika és a diskurzusaláncolatban polarizálódó, önfelszámoló habermasi-popperi civilizmus. A mesterségesen létrehozott efemer mikroközösségek csak laboratóriumi modellek maradtak. A mutánsvariálódásban nem lehet új metafizikát teremteni, a gyakorlat és elmélet közötti rés nem „szökésvonal”, hanem az összeilleszthetlenség általi identitásprobléma. A felszecsckázott, már fragmentált és hibridizált fogalmi apparátus nem alkalmas stabil filozófiai rendszer felépítésére, ennek tudományoskodó szcientizmusából még szörnyűbb elméletkimérák konstruálódnak. Egy vékony, alig észlelhető értelmiségi körben az importált elméletmunicióból regionális sajátosságok variánsait hozzák létre, a hozott anyag pedig szinte szakrifizált hivatkozási alappá változik. Persze nem állandósulhat dogmává, bár az újnak tűnő variálódás mögött ugyanaz az ideológiagenerátor adja az energiát, s itt ne gondoljunk semmiféle összeesküvés-elméletre, hanem csak hiányból fakadó kényszertermelődésre. Az ugarból kitörő, mennyekbe szálló kozmikus abszurdmagyarból nem lehet kozmopolita, ehelyett mint szárnyaszegett Turul visszahull oda, ahonnan vétetett. A hungarofuturista regionális, pedig van kontinentális klímarasszizmus, keresztező transzrasszizmus, krealista és egyéb faji-szexuális hibrid rasszizmusok.

Ezért hiányzik a brutalizmus, ami nem kimódolt primitivizmus, amelynek mesterkéltége csak a nyersesség külső mimikrije. Szövegben, képben túl sok a konzerv, a kisajátított minták elegyítése, a verbális-vizuális szemperezés, szimuláció, transzportálás. A törzsi kollektivizmusban mint a vérrasszizmus képzetében nem lehet megtermékenyítő hagyomány, az a kirekesztő nacionalizmus álnépieskedése, annak határait és veszélyességét csak ideológiákhoz csatolt szolipszista módszerrel lehet rangsorolni. A hungarofuturizmus úgy tesz, mintha nem lehetne olyan hagyomány, népi örökség, amely az ápolása és tudatos újraértelmezése által folytonosságában kibontakozna. Mintha a népművészet bio- és kultúrpolitikailag determinált és tehetetlenségéből adódóan csak vegetatív televény, öntudatlan kiszolgálóautomata lenne. A tudatos hagyományörzésben nincs helye a rasszizmusnak, azt nem lehet azonosítani a kisajátító, nacionalista kvázifolklorizmussal, amely csak hatalommegőrző és kisajátító politikai segédeszköz, s ez igazolja radikalizmusát, ebben talál manipuláló, tényleg nacionalista, formai és tartalmi szempontból üres reprezentációt. A hungarofuturista túl-

GAÁL József: *Kis nacionalista*, 1984, cinkkarc, 12×25 cm
A művész jóvoltából →

azonosulásból nem lehet mélyebb átélésből fakadó, új hagyományt teremtő alap, mert a hagyománycentrikus művészetfelfogástól valójában viszolyg, nem ismeri és nem is akarja megismerni. A posztnemzeti teóriateológia hatására a politikai esztétika az általa nacionalistának tartott nemzeti közösséget, hagyományból építkező művészetet és művészt egyszerűen kirekesztő módon dehumanizálja. Természetesen a hungarofuturizmus csak apró, regionális láttele a múlt és a hagyományok kohéziós erejét kiiktatni akaró posztnemzeti politikai művészetnek, esztétikának. Veszélye, hogy a hagyományból fakadó művészetet is megfoszthatja szellemi önállóságától patológizációs módszerével. A „nemzetgép” gyártósora mellett kiszolgáló személyzetként, értékválasztási autonómia nélküli termelőként összemosódnak a különböző hagyományértelmezések alapján született művek. Ahogyan a politikában, úgy a kultúrában is az elegyítés stratégiájával, sokszor lényegi különbségek elhomályosításával hoznak létre tömböket két pólusra egyszerűsítve: progresszív internacionalista, ami baloldali és liberális, a másik pedig visszamaradt nacionalista és konzervatív. A politikai esztétika túl akarja lépni saját elméletein, de mivel a „nagy elbeszélések” ellenében jött létre, a felaprózó, dekonstruáló folyamatként működő, kvázi multikulturális működésképtelenségére csak a legrosszabb választ adhatja, a kételkedő önmegkérdőjeleződést. Illúzió,

hogy a hungarofuturizmus célmeghatározás nélkül, mint irritáló, bőrvizketést okozó felszíni fertőzés kimozdítaná a mucsai nacionalizmust, amely csak szimpla visszamaradottságból fakadó, konzerválódott előítélet, mert az intellektuális kriptonácizmus ideológiai táptalaja, elvont eszmeisége a poszthumán elvekből is táplálkozik. A posztapokaliptikus víziók teret engednek a mélyen szunnyadó etnikai zárványokból kibúvó nacionalizmusok erőszakos térhódításának. Minden oldalon „népszerűek” a behódolás negatív utópiái vagy a túlszaporodási félelemből kinövő katasztrófizmus.

Visszatérve az írás elejére, fontos kijelenteni, hogy a dadaizmus egyedisége a primitivist nyersesség és az intellektuális szellemesség együtthatásából villant fel megismételhetetlen jelenségként. Valójában a Claude Lévi-Strauss által meghatározott vad elme bricolage-szerű alkotói spontaneitásával lehetne jellemezni, mely inkább mágikus animizmus, mikor a vadember az általa ismeretlen kultúra tárgyait kisajátítva saját mitikus világához idomítja azokat. Ez a rituális gesztus párosult a saját kultúráját kívülről néző, majd mindezt gyermeki őszinteséggel kifejező dadaista munkákban. A hungarofuturizmus is az örökölt kultúrától való elidegenedésnek a kórképe lehetne, de a tudatos fertőződés és burjánzó parazitizmus inkább a hagyomány erodálásának folyamatát segítené, mert új, életképes kulturális vonulatot nem képes teremteni. A tönkrement/tönkretett örökséget megújítani, újat teremteni, akár behelyettesítő módon más formában életre kelteni valóban felemelő idea. Az egyik lehetőség lenne görcső alá venni a népieskedő, már megszületésük pillanatában is parodisztikus hatású, kifacsart pátoszformákkal túlbuzgó módon hatalmat kiszolgáló műveket, és a túlazonosulás által még inkább felhizlalni a bennük rejlő totalitarizmust, a teokrácia eszelőssé fokozott abszurdjait létrehozni. A túlazonosulás technikája nem lehet más, csak blaszfémikus, kritikai művek létrehozására alkalmas, de ez átmeneti stratégia, irritációt okozó kellemetlenség, amelynek stratégiája az összezavarodottság. A hungarofuturista elnevezés radikalizmust ígért, de építő-romboló, a kulturális térbe való erőszaktevő technoszittya betörés nem történt, kényszerítő, vad gondolkodással préselő rituálét sem észlelt a kulturális közeg. Nincs kiberluddita lázadás, a digitalizmus technológiája testetlenségében egységbe klónozva és polírozva elnyel minden futurista retroizmust. Laboratóriumi méricskélésből nem lehet életképes mozgalmat létrehozni, a hibridizált kiméra is csak a félresikerült keresztező tenyésztés általi terméketlen öszvér. Túlságosan sokféle, nagyon heterogén művek lettek hungarofuturista címkével ellátva, a mindenre használható kifejezés terjed, ez is egy túlazonosulás, a most leírt szöveg is segíti a „fertőződést” generáló taktika működtetését – ízelítőt adva és egyben tükröt tartva a „szétírás” dekonstruktív technológiáról, annak hibrid kabbalizmusáról.

A „hungarofuturizmus szempontja”, ha van ilyen egyáltalán, kiveti magából a metaarchaizmust, nem tudja és nem akarja birtokba venni, mert az a túlazonosulás helyett a mélyebb megértést választotta. Nem akar narratívákat kiforgatni, hanem a szétesett hagyományt megtalálni és remény szerint összerakni, majd beleágyazódni, mert hisz a nemzeti kultúrák gazdagodásában, a közösségi művészetek kölcsönös, transzkulturális termékenységében.

A szerzőt Nemes Z. Mária *Öngyulladás Magyarorságon. Hungarofuturizmus és metaarchaizmus. Gaál József: Trianon-heraldikák* című, a 2021. februári lapszámunkban megjelent cikke indította esszéjének megírására. A téma kapcsán várjuk olvasóink reflexióit.